

Оксана Пономарьова

*Уманський державний
педагогічний університет
імені Павла Тичини
(м. Умань, Україна)*

НАЗВИ ЛЮДИНИ ЗА РОДОМ ЗАНЯТЬ ЯК ЕЛЕМЕНТ СЕМАНТИЧНОГО ПОЛЯ «НАЙМЕНУВАННЯ ОСІБ»

Найменування осіб – це досить численний у кількісному відношенні та різнобічний у семантичному плані фрагмент словника мови. Як пише А. С. Білоусова, назви осіб презентують людину як носія різноманітних ознак: фізичних і фізіологічних властивостей, емоціональних станів, характеру думок, поглядів, способу мислення, нахилів, смаків, рис характеру, звичок, знань, умінь, навичок, виконуваних дій, вчинків, поведінки, функцій, занять, участі у будь-чому, становища у певній ситуації, різноманітних зв'язків, відношень тощо [1, 93]. Ці найменування мають чітко виражену семантику, широкий потенціал асоціативних зв'язків з іншими словами.

Особлива увага до найменувань осіб пов'язана з тим, що дані назви – це найпродуктивніша група в усій лексиці мови. Соціальна сутність людини, різноманіття суспільних відносин, з одного боку, і комунікативна спрямованість мови, її антропоцентричний характер, з іншого, визначили виникнення значного пласту іменників з семантикою особи.

Семантичне поле «Назви осіб» охоплює численний пласт слів, об'єднаних значенням «особа, особи». Цей абстрактний семантичний компонент у лексичних значеннях окремих слів конкретизується як: 1) людина, люди; 2) міфічне створіння, уподібнене людині, напр.: *ангел, фея, бог, біс, нечисть*; 3) цілеспрямовано діючий суб'єкт, прирівнюваний до людини – той, хто, наприклад: *гарант* (пор.: Президент – гарант Конституції і банк-гарант), *спонсор, відправник, отримувач* (вантажів). Всі слова, що містять у своєму значенні вищезначені семантичні компоненти, належать до класу назв осіб.

Клас назв осіб являє собою досить складну – розгалужену і багаторівневу організацію лексичних множин і підмножин. Первинно тут виокремлюються підмножини: 1) загальні позначення, 2) назви осіб за характерними ознаками і 3) назви власне оцінки, звернення.

Перша із підмножин – скінченний лексичний ряд, що об'єднує слова, які за своїм значенням протистоять одиницям двох інших підмножин за ознакою «загальне – часткове».

Друга підмножина об'єднує слова, значення яких формуються комплексом ієрархічно організованих семантичних ознак, які відображають властивості особи. Підмножина «Назви особи за характерними ознаками» має доволі складну внутрішню будову. Приналежні їй лексичні одиниці кваліфікують людину за властивими їй найрізноманітнішими ознаками. Залежно від якості цих ознак (які відображаються в комплексах семантичних компонентів значень) виділяють підмножини назв особи: 1) за відношенням до раси, національності, а також до території, місця проживання; 2) за інтелектуальним, емоціональним, фізичним станом, властивістю, якістю і їх проявом; 3) за соціальною ознакою, зосередженням в особі характерних соціальних рис свого часу, за характерним соціальним станом, дією, функцією, за особистими і суспільними відношеннями, зв'язками; 4) за професією, спеціальністю, родом занять, характером діяльності і пов'язаними з ними діями, відношеннями; 5) за фізичним, фізіологічним, психічним станом, властивістю, дією.

Третя підмножина – «Назви власне оцінки, звернення» – об'єднує такі лексичні одиниці, значення яких містять ознаки, обумовлені відношенням мовця до іменованої особи і мовною установкою: дати оцінку особі або привернути її увагу [2].

Відтак, група слів, що об'єднує за різноманітними ознаками назви людини, є частиною семантичного поля найменування осіб, а лексико-тематична група найменувань людини за родом занять розглядається в якості його фрагмента.

ЛІТЕРАТУРА

1. Белоусова А. С. К построению лексико-семантической классификации

слов в связи с задачами толковой лексикографии / А. С. Белоусова // Словарные категории. – М.: Наука, 1989. – С. 92 – 95.

2. Русский семантический словарь. Толковый словарь, систематизированный по классам слов и значений / РАН. Ин-т рус. яз., под общ. ред. Н. Ю. Шведовой – Т. 1. - М.: Азбуковник, 1998. – 800 с.